

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Britta Sims

VANEMATE KAASATUS VASAKUKÄELISE LAPSE KIRJUTAMISOSKUSE
ARENDAMISEL VILJANDIMAA NÄITEL

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Elve Voltein

Läbiv pealkiri: Vasakukäelise lapse arengu toetamine

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Elve Voltein

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: Irja Vaas (MA)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Resümee

Vanemate kaasatus vasakukäelise lapse kirjutamisoskuse arendamisel Viljandimaa näitel

Uurimistöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas vanemad aitavad vasakukäelisel lapsel kirjaoskust arendada. See hõlmas erinevaid teemasid – kust saadi teadmisi, kuidas last juhendada; milliseid vahendeid ja tegevusi kasutati; mil määral arvestati tegevuse käigus lapse käelisusega ning millistest teadmistest jäi vanematel vasakukäelise lapse juhendamisel puudu. Uurimuses osales kuus vanemat. Intervjuude tulemused näitasid, et vanemad lähtusid juhendamisel oma teadmistest või said teadmisi teiste vasakukäeliste laste vanematelt. Tegevused olid üldiselt samad, mis paremakäeliste puhul ning nende käigus kasutati nii samu vahendeid, mida paremakäeliste puhul, kui ka vasakukäeliste kohandatud kirjatarbeid. Vanemad juhendasid ja tegutsesid nii, et lapsel oleks võimalikult mugav. Peamiste raskustena toodi välja lapse käe määrdumine ja enda teadmatus last nii juhendada, et tal tegevus hästi välja tuleks.

Märksõnad: laps, vasakukäelisus, vanemate kaasamine, tegevused, kirjutamisoskus

Abstract

Parent engagement in improving their left-handed child's writing skills following the example of Viljandi County

The aim of this study was to examine how parents help their left-handed children improve their writing skills. This included a variety of questions: where did parents get the knowledge to teach their child; which tools and activities were used; how much the child's handedness mattered to the parents while doing activities; and the struggles that faced both the child and the parents. Six parents were interviewed. The results showed that the parents acted based on their own knowledge and asked another left-handed child's parents when they needed help. The activities were mostly the same as the activities used with right-handers. The tools used were mostly the same as for right-handers and some adjusted for left-handers. The parents instructed and acted to make their child feel as comfortable as possible. The main struggles were the children's hand smudge and the parents' lack of knowledge to instruct their child so they would do well in the activities.

Key words: child, left-handedness, parent engagement, activities, writing skills

Sisukord

Sissejuhatus	4
<i>Teoreetilised lähtekohad</i>	4
<i>Käelisuse kontrollimine, jaotamine</i>	4
<i>Definitsioon, põhjused</i>	5
<i>Vasakukäelisusega kaasnevad raskused</i>	6
<i>Vanemate kaasamine lapse kirjaoskuse arendamisse</i>	7
<i>Koostöö lasteaiaga</i>	8
<i>Vasakukäelistele kohandatud vahendid</i>	9
<i>Ülevaade uurimustest</i>	10
<i>Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused</i>	11
Metoodika.....	11
<i>Valim</i>	11
<i>Mõõtevahendid</i>	12
<i>Protseduur</i>	13
Tulemused	14
<i>Taustainformatsioon</i>	14
<i>Vasakukäelisuse märkamine</i>	15
<i>Tegevused ja vahendid</i>	16
<i>Raskused</i>	17
Arutelu.....	18
<i>Teadmiste täiendamine vasakukäelisusest</i>	19
<i>Eesmärkide seadmine</i>	20
<i>Raskused vanematel ja lastel</i>	21
<i>Töö kitsaskohad ja praktiline väärtus</i>	22
Tänuõnad	24
Autorsuse kinnitus.....	24
Kasutatud kirjandus.....	25

Sissejuhatus

Meid ümbritsev keskkond on enamasti kujundatud lähtuvalt paremakäeliste vajadustest. Näiteks võib tuua suure osa kirjatavetest (pliiatsid, käärid) ning isegi aknad, mis üldjuhul töötavad nii, et neid on mugavam avada paremakäelistel (st paremale poole). See on täiesti mõistetu, sest ligikaudu 90% inimestest - sõltuvalt kultuurist - on paremakäelised (McManus, Nicholls & Vallortigara, 2010; Ocklenburg, Beste & Güntürkün, 2013; Van der Meer & Husby, 2006; Vlachos & Bonoti, 2004). Seda enam vajavad algajad vasakukäelised suunamist ja juhendamist, kuidas õppimisega – sealhulgas kirjutamisega – ühiskonnas toime tulla.

Kirjaoskuse definitsiooni osas ei ole teadlased ühel meelel ning sõltuvalt keelest võib selle tähendus olla erinev. Ingliskeelne termin *literacy* hõlmab endas nii kirjutamis- kui lugemisoskust (McCoy & Cole, 2011), soome keeles on kirjutamis- ja lugemisoskus eraldi mõistetena *lukeminen* ja *kirjoittaminen* (Lerikkanen, 2007). Eesti keeles mõistetakse kirjaoskust enamasti kui kirjutamis- ja lugemisoskust (Kula, 2008). Uurimus keskendub kirjutamisoskusele, seetõttu defineerin töös vasakukäelisteks neid, kes kirjutavad vasaku käega.

Vasakukäelisi on omajagu uuritud ning nende vajadustest räägitud, kuid mitmest uurimusest (Eilart, 2011; Kula, 2008; Meyer, 1998; Orasmäe, 2010) tuleb välja, et tegelikult jääb nii vanematel kui õpetajatel nende juhendamisel ning nendega tegelemisel vajalikest teadmistest ja oskustest puudu. Orasmäe (2010) uurimuses selgus, et neid, kes tunnistasid, et vajaksid lisateadmisi, oli veidi üle poole küsitletuist. Vanemad on lapsele esimesteks õpetajateks ning neil on oluline roll lapse oskuste arendamisel (McCoy & Cole, 2011). Sealt tekib minu arvates oluline uurimisprobleem – kust saavad vanemad teadmisi vasakukäelisusest ning milliseid tegevusi pakuvad nad oma vasakukäelise lapse kirjutamisoskuse arendamiseks.

Teoreetilised lähtekohad

Käelisuse kontrollimine, jaotamine. Meyer (1998) toob välja erinevaid viise, kuidas saab lapse käelisust kindlaks teha:

- 1) vaba vaatluse meetod – kumma käega haarab esemeid, avab ust, voolib;
- 2) vanem vaatleb last mängimise ajal – kumma käega ehitab klotsidest torni, kasutab pliiatsit, mängib ühe käe mängu (nt noolevise);
- 3) käelisuse kontrollimine praktiliste tegevuste käigus – löikamine, ukse avamine, joonistamine;

- 4) kontrolltabel (kumma käega teatud tegevusi läbi viiakse) – söömine, hammaste pesemine, esemete tõstmine;
- 5) ajamõõtmise abil – laps viib sama tegevust läbi mõlema käega, mõõdetakse, kui palju aega sooritamiseks kulub;
- 6) vaatlemine joonistamisel – lapsele antakse erinevaid joonistusvahendeid, ta võib vahepeal kätt vahetada;
- 7) vaatlemine kirjutamisel – lastakse lapsel kirjutada, tegevuse käigus jälgitakse tema kätt.

Gilbert ja Wysocki (1992, viidatud Kula, 2008 j) viisid läbi uuringu, mille põhjal jaotasid käelisuse nelja rühma kahe näitaja - kirjutamise ja viskamise - alusel:

- 1) tugev paremakäelisus (nii kirjutamine kui viskamine paremaga) 88,9% vastanuist;
- 2) tugev vasakukäelisus (nii kirjutamine kui viskamine vasakuga) 6,5% vastanuist;
- 3) nõrk paremakäelisus (kirjutamine paremaga, viskamine vasakuga) 1,6% vastanuist;
- 4) nõrk vasakukäelisus (kirjutamine vasakuga, viskamine paremaga) 3,0% vastanuist.

Vasakukäelisuse alarühmadeks loeti rühmad teisest neljandani, sest neil juhtudel esines vasaku käe kasutamine mingi tegevuse käigus.

Definitsioon, põhjused. Inimest saab pidada vasakukäeliseks, kui ta saavutab sellega paremaid tulemusi võrreldes parema käega ning eelistab seda tegevustes, mis nõuavad head koordinatsiooni, jõudu ja täpsust (Hughdal & Westerhausen, 2010; Meyer, 1998). Umbes 10% rahvastikust on vasakukäelised (McManus et al., 2010a; Ocklenburg et al., 2013; Van der Meer & Husby, 2006; Vlachos & Bonoti, 2004). Vasakukäelised on enamjaolt poisid, tüdrukutel on geneetiline pärilikkus paremakäelisuse suhtes (Kula, 2008). Viie vasakukäelise meesterahva kohta on neli vasakukäelist naisterahvast (McManus, Moore, Freeman & Rawles, 2010). Vasakukäelisus on rohkem levinud kaksikute kui üksikuna sündinud laste hulgas (Reiss, Tymnik, Kögler, Kögler & Reiss, 1999). Käelisuse kindlat põhjust ei ole teada, sest teadlased ei ole üksmeelt saavutanud, kuid seoseid luuakse geenide, keskkonna ja traumadega.

Alibeik ja Angaji (2010) arvavad, et geenidel võib käelisusega seoses oma roll olla. Kahe vasakukäelise vanema laps on 30% tõenäosusega vasakukäeline, see tõenäosus on suurem kui mis tahes muu käelisuse kombinatsiooniga vanemate puhul. Teisteks käelisuse põhjustajateks pakuvad nad sünnitraumat, rasedusaegset ärevust ning ultraheli. Arvatakse ka, et lapse käelisus ei ole seotud tema sünnitervise ega pere majandusliku olukorraga (Johnston, Nicholls, Shah & Shields, 2009). Oletatakse, et käelisus on seotud ajupoolkerade

eelistamisega (McManus et al., 2010b; Sousa, 2006). Sousa (2006) oletab ka, et need, kes eelistavad paremat ajupoolkera, on enamasti vasakukäelised, kuigi otsest seost käelisuse ja ajupoolkerade eelistuse vahel ei ole leitud. Van der Meer ja Husby (2006) nimetavad käelisuse mõjutajateks keskkonda ja geneetilisi faktoreid. Vasakukäelisus on mingil määral pärilik, kuid seda ei osata geenidega seostada (Reiss et al., 1999).

Käte dominantseks ja retsessiivseks jaotamine võimaldab dominantset kätt kontrollival ajupoolkeral arendada vajalikke oskusi ning on tõhusam sellest, kui mõlemad ajupoolkerad tegelevad võrdselt samade ülesannetega (Hughdal & Westerhausen, 2010). See, kumb käsi lapsel juhtivaks saab, kujuneb välja eelkoolieas (Kula, 2008). Selleks, et saada teada, kumb käsi on lapsel juhtiv, tuleks teda jälgida erinevate tegevuste käigus. Lapsed eelistavad ümbruskonnaga suhtlemisel kasutada oma dominantset poolt (Casasanto & Henetz, 2012; Kula, 2008). Dominantset kätt kasutatakse üldjuhul keerulisemates tegevustes, retsessiivset kätt kasutatakse lihtsamatel olukordade puhul, nt objekti paigalhoidmisel (Hughdal & Westerhausen, 2010; Van der Meer & Husby, 2006). Samas pole see kindel - ühe tegevuse puhul võidakse eelistada üht ning teise tegevuse puhul teist kätt, see sõltub kontekstist (Forrester, Quaresmini, Leavens, Mareschal & Thomas, 2013; Kula, 2008). Lapsed (eriti vasaku- või mõlemakäelised) võivad tegevustes käsi vahetada, sest nad tahavad teha nii nagu teised nende ümber (Van der Meer & Husby, 2006).

Vasakukäelise kalduvusega inimene peab saama proovida, kumma käega ta tahab tegevusi läbi viia. Laps peab kogema oma käelisust kui loomulikku nähtust, teda tuleks julgustada, et tal on tegevuste läbiviimisel õigus kasutada oma osavamalt kätt (Casasanto & Henetz, 2012; Meyer, 1998). Vasakukäelistel lastel, kes olid varasemalt põdenud meningiiti, oli dominantse käe kasutusoskus oli kehvem kui paremakäelistel, aga retsessiivset kätt kasutasid nad osavamalt kui paremakäelised (Ramadhani et al., 2006). Vlachos ja Bonoti (2004) võrdlesid parema- ja vasakukäeliste laste joonistusoskusi ning tõid välja selle, et vasakukäelistel on ruumitunnetus natuke paremini arenenud kui paremakäelistel. Kula (2008) lisab, et vasakukäeliste nägemismälu on paremini arenenud ning nad on loomingulisemad kui paremakäelised.

Vasakukäelisusega kaasnevad raskused. Pilvi Kula toob välja, et vasakukäelisust seostatakse ebatüüpiliste kognitiivsete võimetega, millel võivad olla nii positiivsed kui negatiivsed tagajärjed. Ta lisab, et selliste laste õpetamisele ei pöörata enamjaolt piisavalt tähelepanu, sest ei arvestata või ei tulda selle peale, et nad vajavad eraldi lähenemist. Lisaks väidab ta, et Eestis ei ole vasakukäeliste kirjutamisoskust uuritud (Kula, 2008).

Johnston koos kaasautoritega (2009) toob välja, et vasakukäelistele lastele valmistab keelelistest osaoskustest kõige rohkem raskusi kirjutama õppimine. Kirjutama õpetades lähtutakse tihti paremakäeliste meetodikast, mis tegelikult sunnib last iseseisvalt hakkama saama (Kula, 2008). Väidetakse, et vasakukäeliste sooritus on mitmes arenguvaldkonnas (sõnade mõistmine, sõnavara, lugemine, kirjutamine) madalam kui paremakäelistel (Johnston et al., 2009).

Meyer (1998) toob välja, et vasakukäelistel raskendab kirjutamist see, et ei leita õiget käeasendit, mistõttu on juhendaja olemasolu vajalik. Vasakukäelisel lapsel võib olla raske leida õiget, s.t. lõdvestatud ja mugavat kirjutamisasendit, seetõttu hoiavad nad pliiatsit sageli kramplikult kinni ning käsi väsib üsna ruttu ära (Kula 2008; Meyer, 1998). Mõlemad autorid annavad ka üsna detailsed soovitusel vasakukäelise kirjutamise lihtsustamiseks. Kirjutama õpetamisel tuleb erilist tähelepanu pöörata õigete kirjutamisliigutuste omandamisele ja paberi asendile. Vasakukäelised vajavad näidist rea paremas servas, sest vasakus servas olev näidis jääb käe alla. Oluline on näidata kirjutamissuunda vasakult paremale, et ei tekiks peegelkirja (neil on see kergem tekkima). 6-7aastastel on üksikud peegelkirjas olevad tähed normaalne nähtus. Esialgu võib paberi vasaku nurga ära märgistada, et laps märkaks kirjutamise alguspunkti.

Vanemate kaasamine lapse kirjaoskuse arendamisse. Kodusel keskkonnal on lapse arengule suur mõju, eriti tema esimestel eluaastatel (McCoy & Cole, 2011). Vanemate ülesanne on tagada lapsele võimalikult hea kasvukeskkond - mida rohkem võimalusi on lastel kodus keskkonnas oma kirjaoskust arendada, seda paremad on tulemused (Darling, 2005). Arengut soosivat keskkonda saab tagada, kui on teada, millised on lapse vajadused (Kula, 2008). Neid saab määratleda, kui teha kindlaks, millise vasakukäelisuse tüübiga on laps (Meyer, 1998).

Vanemate (ja terve pere) kaasamine keele õppimisse annab häid tulemusi - mida rohkem on pere kaasatud ja mida rohkem õppimist väärtustatakse, seda suurem on edasimineku (Darling, 2005; OECD, 2012). Vanemate kaasamisel tegevustesse on lapse keele ja kirjaoskuse areng suurem, kui lapse üksi tegutsemisel (Doyle & Zhang, 2011; Saracho & Spodek, 2010; Senechal, 2006; Sjuts et al., 2012).

Kui tegevuse eesmärgiks oli pere kaasamine, mitte ainult tegevuste pakkumine, siis olid laste keelelised tulemused paremad (Sjuts et al., 2012). Mida rohkem vanem lapsega tegeleb, seda paremad on tulemused (Graham & Gagnon, 2013; Newland et al, 2011). Seda ei saa minu arvates päris üks ühele võtta, sest neis artiklites oli tegemist lapsele ette lugemisega.

Liigne kirjutama sundimine võib hoopiski vastupidiseid tulemusi anda – lapsel kaob huvi. Küll aga säilib mõte, et vanem peaks lapsega sageli tegelema. Kirjutamisoskuse arendamisele mõjuvad positiivselt ka värvimine ning joonistamine (McCoy & Cole, 2011).

Antud uurimustes (Giallo, Treyvaud, Cooklin & Wade, 2012; Graham & Gagnon, 2013) märkasid vanemad pärast mõneajalist lapsele ette lugemist, et nad on keele õpetamisel (ja lastega tegelemisel) palju enesekindlamad. Kui vanem on motiveeritud lapsega tegelema, on tulemused paremad (Newland et al., 2011).

Lapsel peaks laskma iga päev natuke kirjutada ning tuleks kontrollida, et laps kirjutaks alati sama käega (Darling, 2005; Kula, 2008). Ka OECD (2012) toob välja, et õppimisest peaks lapsele tasapisi harjumuse looma. Vanemad peaksid endale looma harjumuse lapsega pidevalt tegeleda (Doyle & Zhang, 2011). Seda tehes õpib vanem minu arvates tundma tugevaid ja nõrku külgi nii enda õpetamises kui lapse tegevuses.

Selleks, et laps saaks enda ja vanema vahelist koostööd hästi juhtida, peaks tegevus olema lapsele eakohane (Newland et al., 2011). Vanemad saavad oma lapsi kõige efektiivsemalt õpetada, kui neil on olemas vajalikud teadmised ja oskused (Doyle & Zhang, 2011; Giallo et al., 2012; Senechal, 2006). Senechal (2006) tõstatab ka küsimuse selle kohta, milliseid oskusi vanemad lastele kirjaoskust õpetades edasi annavad. On oluline, et vanemad annaksid lapse tegevusele tagasisidet (Saracho & Spodek, 2010; Senechal, 2006). Nad peaksid reageerima sellele, mida laps on kirjutanud, siis ta näeb, et seda on esiteks märgatud ja teiseks - kirjutamisoskus on vajalik. (Darling, 2005).

Isad on kirjaoskuse arendamisel pigem passiivsed, kuid võtavad sellest mingil määral siiski osa (Giallo et al., 2012; Morgan et al., 2009). Uurimuses - käsitles isade kaasatust laste õppimisse - osalenud isadest osa viis lastega läbi tegevusi, mis olid pigem maskuliinsed (füüsilised – näiteks meisterdamine). Palju esines ka neid, kes osalesid nn sooneutraalsetes tegevustes – nt lastele lugemine (Morgan et al., 2009).

Koostöö lasteaiaga. Selleks, et vanemad saaksid last kodus edukalt arendada, peaksid nad teadma, mis toimub lasteaias. See tähendab, et tuleb lasteaiaga koostööd teha (Darling, 2005; OECD, 2012). McCoy ja Cole (2011) ning Morrow (2012) väidavad, et kui lasteaias lapse kirjaoskust ei arendata, võib sellest saada probleem kogu eluks. Nad toovad välja ka selle, et lasteaias peaks vanemaid päevastesse tegevustesse kaasama ning pakkuma neile tegevusi, mida kodus koos lastega teha. Samuti lisavad nad, et lapsed veedavad küll palju aega lasteaias, kuid vanemad on nende esimesed ja kõige pikaajalisemad eeskujud ja õpetajad.

Mitmest uurimusest (Doyle & Zhang, 2011; Graham & Gagnon, 2013; Saracho, 2006; Senechal & Spodek, 2010; Sjuts et al., 2012) tuleb välja, et õpetajad on tegelikult valmis vanematele ideid ja tegevusi pakkuma, kui vaid küsitakse.

Lerkkanen (2007) toob välja võimalusi, kuidas arendada nii üld- kui peenmootorikat, mis omakorda toetavad lapse kirjutamisvalmidust.

Üldmootorika arengut toetavad harjutused:

- 1) koordineerimise arendavad liikumisharjutused;
- 2) rütmi ja muusika järgi liikumine;
- 3) keha tasakaalu harjutused;
- 4) palli ja teiste vahendite käsitlemine;
- 5) lõdvestusharjutused;
- 6) kujundi joonistamine.

Peenmootorika arengut toetavad käelised tegevused. Sobivate harjutustena nimetab ta:

- 1) meisterdamine: paberi rebimine, kortsutamine, savitööd, lõikamine, liimimine, ehitamine;
- 2) joonistamine: erinevate kirjutusvahenditega, joone jälgimine, punktide ühendamine, mustri jäljendamine.

Nägemistaju arengut toetavad harjutused:

- 1) ruumiline suund: suuruse ja suuna harjutused mootorsete tegevustega;
- 2) sarnasuse ja erinevuse tajumine;
- 3) kujundi visuaalne eristamine taustast ja kujundi jätkamine.

Vasakukäelistele kohandatud vahendid. Kirjutamisoskuse arengule mõjub hästi see, kui on tagatud sobivad vahendid. Vasakukäelise puhul kas spetsiaalselt neile kohandatud pliiatsid või teised kirjutusvahendid, mida kasutades laps end mugavalt tunneb (Darling, 2005). Meyer (1998) väidab, et sageli ei jõua vanemateni info, mis ajendab neid õigeaegselt vasakule käele vajalikke vahendeid varuma. Ta toob välja vasakukäelistele kohandatud vahendeid, mis lihtsustavad nii kirjutamist kui igapäevaelu. Sobivate kirjutusvahenditena mainib ta kolmetahulisi kiiresti kuivavad tindi- ja viltpliiatseid. Kolmetahuline pliiats harjutab õiget käehoidu – põidla, nimetissõrme ja keskmise sõrme vahel (Kula 2008; Meyer, 1998). Lisaks on kohandatud käärid, millega lõigates näeb vasakukäeline, kust ta parasjagu lõikab.

Vasakukäelistele mõeldud töövihikus (Kula, 2001) on välja toodud palju erinevaid harjutusi, mis aitavad kinnistada kirjutamise suunda vasakult paremale. Vihik on jagatud eri tüüpi harjutusteks (kirja eelharjutused, lõdvestavad harjutused, kopeerimisharjutused,

harjutused rütmilise kõnega, eelharjutused numbrite kirjutamiseks, harjutus kirjatähtede õppimiseks). Harjutused on lapsepärased, seotud erinevate esemete, taimede ja loomadega. Osa harjutusi on selliseid, mis arendavad mõlemat kätt samaaegselt. Iga osa alguses on lühike iseloomustav ja juhendav tekst, mis on mõeldud eelkõige abistavale täiskasvanule. Vihiku lõpus on antud soovitusi õpetajatele ja lastevanematele istumisasendi, vihiku asendi, kirjutusvahendi ja selle hoiu ning kirjutamisviiside kohta. Vihiku puuduseks võib tuua selle, et kohati on näidised ainult lehe vasakus servas, mis tähendab, et need võivad lapse käe alla jääda ning ta ei näe neid.

Ülevaade uurimustest

Vasakukäelisust on varasemalt omajagu uuritud, Eestis on seda kõige põhjalikumalt teinud Pilvi Kula (2008). Ta leidis, et vasakukäelised vajavad teistsugust lähenemist ja vahendeid kui paremakäelised. Samal arvamusel oli ka Meyer (1998). Vasakukäelisusesse on üsna põhjalikult süvenenud ka McManus koos kaasautoritega (2010a; 2010b). Nemad uurisid vasakukäelisi 1950date aastate telesaate põhjal ja koostasid selle abil üldistavat statistikat käelisuse kohta. Vasakukäelisuse ja dominantse käe tagamaid on uurinud näiteks nii Hughdal ja Westerhausen (2010) kui Reiss koos kaasautoritega (1999). Johnston koos kaasautoritega (2009) uurisid samuti vasakukäelisuse põhjuseid ning vasakukäelistel tekkivaid raskusi.

Ka tudengid on vasakukäelisust ja õpetajate-vanemate teadmisi oma töödes kajastanud, kuid erinevalt sellest uurimusest kasutasid nemad ankeete. Orasmäe (2010) uuris nii lastevanemate kui õpetajate teadmisi ja oskusi vasakukäelisega tegelemisel. Eilart (2011) keskendus lasteaiaõpetajate teadmistele. Mõlemast uurimusest tuli välja, et nii vanemate kui õpetajate teadmised vasakukäelisusest võiksid olla suuremad. Selgus veel, et õpetajad kasutavad nii parema- kui vasakukäeliste laste õpetamisel samu meetodeid. Lerkkanen (2007) andis ideid, kuidas lapse keelelisi osaoskusi arendada.

Välismaades on uuritud vanemate kaasamise mõju laste õppetegevustele (Doyle & Zhang, 2011; Newland et al., 2011; OECD, 2012; Saracho & Spodek, 2010; Sjuts et al., 2012). Läbi on viidud ka täpsemaid uurimusi vanemate kaasamise mõjust laste keelelistesse osaoskuste arendamisse (Darling, 2005; Senechal, 2006). Eraldi uurimused olid veel isade kaasamisest laste õppetegevustesse (Giallo et al., 2012; Morgan et al., 2009). Selgus, et küll vähesel määral, aga ka isad võtavad laste õppetegevustest osa. Neist kõigist tuli välja, et vanemate kaasamisel on lapse õppetegevustele (sh keelelistesse tegevustele) suur positiivne mõju. McCoy ja Cole (2011) ning Morrow (2012) leidsid, et vanemate ja lasteaia vahel peaks olema tihe koostöö.

Kõiki kolme teemat (vasakukäelised, vanemate kaasamine ja kirjutamisoskuse arendamine) ühendavaid uurimusi ei õnnestunud mul leida. See võib näidata, et teemat on kas vähe uuritud või ei peeta oluliseks, et vasakukäeliste kirjutama õpetamisele peaks teisiti lähenema.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Uurimistöö eesmärgiks on saada rohkem teada sellest, kuidas vanemad aitavad vasakukäelisel lapsel kirjaoskust arendada. See haarab endas teadmisi vasakukäelise õpetamisest – kust neid saadakse; milliseid vahendeid ja tegevusi eelistavad vanemad lastega tegeledes kasutada; mil määral arvestatakse tegevuse planeerimisel lapse käelisusega; millistest teadmistest/oskustest jääb vanematel vasakukäelise lapse kirjaoskuse arendamisel puudu. Uurimuse eesmärgist ja varasematest uurimustest lähtuvalt on sõnastatud uurimisküsimused.

1) Kuidas täiendavad vanemad oma teadmisi vasakukäelistest lastest ja nende vajadustest? (Kula, 2008)

2) Millistest eesmärkidest lähtuvalt planeerivad vanemad vasakukäelisele lapsele tegevusi? (Sjuts et al., 2012)

3) Milliseid raskusi tekkis nii lapsel kui vanemal vasakukäelise lapse kirjaoskuse arendamisel? (Meyer, 1998)

Oletan, et vanemad kasutavad vasakukäelise lapse kirjaoskuse arendamisel samu meetodeid, mida paremakäeliste puhul ning lisateadmisi küsitakse teistelt siis, kui endal tekib raskusi. Arvan, et lapsel võib raskusi tekkida näiteks õige pliiatsihoiu saamise, vasakult paremale kirjasuuna harjutamise ja vasaku käe määrimisega. Oletan, et vanemal tekib raskusi õige pliiatsihoiu saamise juhendamise ja kohati teadmiste puudumisega, kui ise ei olda vasakukäeline.

Metoodika

Valim

Eesmärgipärane valim moodustati Viljandimaa vasakukäeliste laste vanematest. Tingimusteks oli, et laps peab oskama kirjutada ning vanem aitab lapsel kirjutama õppida. Laherand (2008) nimetab sellist intervjuud eksperdiintervjuuks, kus intervjuueeritavad on mingi teatud valdkonna spetsialisti rollis. Nad on uuringusse kaasatud kui teatud rühma esindajad. Intervjuueeritavad leiti nii mugavus- kui lumepallivalimi kaudu. Paar esimest saadi mugavusvalimi kaudu – lähituttavad. Nemad pakkusid omakorda järgmisi vanemaid, kes

võiksid uurimuses osaleda. Kokku osales uurimuses kuus ema. Kõik intervjuueeritavad olid mitme lapse emad, kolm vastanutest olid omavahel sugulased (A, C, F). C ja F olid õed, A oli F tütar. Ükski ema ei olnud ise vasakukäeline, kuid A tõi välja, et ta on mõlemakäeline ja kaks (C, E) lisasid, et saavad mõlema käega tegutsemisel hakkama.

Kolmes peres oli kaks last, ühes kolm last ja kahes viis last. Igas peres oli vähemalt üks vasaku- ja üks paremakäeline laps, ühes viielapselises peres oli kaks vasakukäelist last. Ühes kahelapselises peres ja ühes viielapselises olid kaksikud, mõlemas paaris oli üks vasakukäeline. Kolmes peres oli vasakukäeline laps vanem/vanim. Kokku tuli juttu seitsmest vasakukäelisest lapsest, kellest neli olid poisid ja kolm tüdrukud. Kõik intervjuueeritavad jäid anonüümseks, seetõttu kasutatakse nende eristamiseks tähti A-F (A – ajaliselt esimesena intervjuueeritud, F – ajaliselt viimasena intervjuueeritud).

Mõõtevahendid

Uurimuse läbiviimiseks kasutati 19 põhiküsimusega poolstruktureeritud intervjuud (Lisa 1). Intervjuu küsimused toetusid loetud teooriale, seatud eesmärkidele ja uurimisküsimustele. Põhiküsimused olid eelnevalt kirja pandud, kuid intervjuu käigus esitati ka lisaküsimusi, et saada rohkem informatsiooni selle kohta, kuidas vanemad vasakukäelise lapsega tegelesid. Küsimused olid jaotatud nelja kategooriasse (taustateadmised, käelisuse märkamine, tegevused ja vahendid, raskused).

Uurimuse valiidsuse tõstmiseks eelnes sellele ka pilootintervjuu ühe vasakukäelise lapse emaga, kes sobis tingimuste järgi valimisse. Intervjuu käigus selgus, et paari küsimuse sõnastust oli vaja täpsustada. Küsimuse „*Mil määral pidite oma õpetamisharjumusi muutma, et laps teie juhendamise aru saaks?*“ sõnastus muudeti „*Mida hakkasite teisiti tegema, et laps teie juhendamise aru saaks?*“. Lisaks täpsustati küsimuse „*Millised olid teie eesmärgid, kui hakkasite lapse kirjutamisoskust arendama?*“ sõnastus ümber „*Milliseid võtteid te lapse õpetamisel kasutasite?*“. Pilootintervjuus osalenud andmed kaasati tulemusse, sest lisaküsimuste esitamisel/küsimuste sõnastuse täpsustamisel sai intervjuu eesmärk täidetud.

Intervjuud viidi läbi individuaalselt ning igaks intervjuuks planeeriti umbkaudu tund aega. Intervjuud viidi läbi küsitletavate jaoks sobivas kohas ja sobival ajal. Intervjuusid viidi läbi nii hommikupoolikul, pärastlõunal kui ka õhtul. Kahe küsitletavaga kohtuti nende töökohas ning kahega kodusemas keskkonnas. Kahe intervjuueeritavaga ei olnud võimalik näost näkku kohtuda ja nii tehti üks intervjuu telefoni ja teine arvuti kaudu. Ka Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2004) toovad välja, et telefoni- ja arvutiintervjuude hulk on viimasel ajal

suurenenud. Laherand (2008) arvab, et näost näkku intervjuud on kvalitatiivsete uuringute tuumaks, kuid lisab, et välimuses ja käitumisest tulenevad hinnangud võivad intervjuu fookusest kõrvale kallutada. Kuna intervjuueeritavatega olid kokkulepped eelnevalt saavutatud, ei peetud vajalikuks uusi vanemaid uurimusse haarata.

Protseduur

Uurijal ei olnud võimalust diktofoni kasutada ning telefonidiktofoni kvaliteediga ei oldud piisavalt rahul. Seetõttu otsustati andmete kogumiseks kasutada prinditud küsimustikke ning käsitsi märkmete tegemist. Laherand (2008) mainib, et välimärkmete tegemine ei häiri uuritavaid salvestustehnikaga. Intervjuude käigus kasutati märkmete tegemiseks võimalikult palju ja selgeid lühendeid, et informatsioon kaotsi ei läheks (nt vasakukäeline – vk, lühike paus – (..), naerab - ☺, pikem paus tähistati (paus)). Lühendid ja märkmed tekkisid intervjuude käigus, kuskilt raamatust neid ei võetud. Hirsjärvi koos kaasautoritega (2004) mainivad, et hea ülestähendus on selge, täpne ja muidu täielik. Intervjuude läbiviimise ajal küsiti vajadusel täpsustavaid küsimusi, et saada võimalikult palju ning täpset informatsiooni. Laherand (2008) soovib käsitsi andmete salvestamisel teha nelja liiki märkmeid:

- 1) vaatluse ajal tehtud lühimärkmed;
- 2) laiendatud märkmed, mille juurde asutakse nii ruttu kui võimalik pärast läbiviimist;
- 3) uurimispäeviku märkmed – välitöö käigus tekkinud probleemid ja mõtted;
- 4) andmete võimaliku analüüsi ja tõlgenduse kohta.

Laherand (2008) toob sellise intervjuueerimise miinuseks välja, et märkmete tegemise puhul ei ole võimalik andmete algvormi juurde tagasi pöörduda ning neid uuesti kuulata. Selle lahenduseks pakub ta võimalikult täpsete märkmete tegemist. Intervjuud trükiti sisse vahetult pärast läbiviimist koos kõigi uurija poolt tehtud märkustega (nt uuritava emotsioonid, tekkinud pausid, rõhukohad ja täpsustavad küsimused), seega oli oletatavasti infokadu üsna väike. Rõhukohad tähistati allajoonimisega.

Uurimispäevikut kui eraldi dokumenti ei peetud, tekkinud mõtted lisati transkriptsioonide juurde kommentaaridena. Pärast intervjuude trükkimist vastused kodeeriti ning kategoriseeriti teemade kaupa (Joonis 1). Küsimused olid eelnevalt uurimisküsimustele toetudes nelja kategooriasse jagatud ning see lihtsustas hiljem vastuste alamkategooriatesse jaotamist. Pärast andmete kategoriseerimist analüüsiti neid mõistmist taotleva lähenemisviisi (Hirsjärvi et al., 2004) alusel. Selle põhjal tehti ka järeldused ning tõlgenduste osas seoti omavahel varasemad teoreetilised lähtekohad ning selle uurimuse tulemused.

Teema	Peakategooriad	Alakategooriad
Vasakukäelise kirjutamisoskuse arengu toetamine	Taustainformatsioon	Laste käelisus peres Vanema käelisus peres
	Märkamine	Märkide ilmnemine Reageerimine Informatsiooni saamine
	Tegevused, vahendid	Harjumuste muutmine Tegevuste kasutamine Vahendite kasutamine
	Raskused	Lapsel tekkinud raskused Vanemal tekkinud raskused Murede lahendamine Soovitused

Joonis 1. Intervjuude tulemuste kategoriseerimine teemade järgi.

Uuritavaid otseselt alagrupidesse ei jaotatud, kuid mingil määral võrreldi vasakukäeliste poiste ja tüdrukute vanemaid. Osaliselt vaadeldi ka seda, millised olid erinevused vanemate tegevustes, kui laps oli noorem/vanem kui paremakäeline/paremakäelised laps(ed).

Tulemused

Intervjuu küsimused olid eelnevalt jagatud nelja kategooriasse (taustainformatsioon, vasakukäelisuse märkamine, tegevused ja vahendid, raskused), selle põhjal jaotati ka tulemuste peatükk neljaks alapeatükiks.

Taustainformatsioon

Vasakukäeliste laste peredesse jaotumise paremaks arusaamiseks on iga pere kohta lühiiseloostus.

A peres oli 2 last, kellest vanem tüdruk oli vasakukäeline.

B peres olid kaksikud, kellest poiss oli vasakukäeline.

C peres oli 3 last, kellest noorim (tüdruk) oli vasakukäeline.

D peres oli 2 last, kellest vanem tüdruk oli vasakukäeline.

E peres oli 5 last, neist noorim ja vanim (poisid) olid vasakukäelised.

F peres oli 5 last, nende seas üks paar kaksikuid, kellest üks poiss oli vasakukäeline.

Kolm vastanuist (A, C, F) olid omavahel sugulased. C ja F olid õed, A oli F tütar. Intervjuu käigus tuli välja, et E lastest on lausa kaks vasakukäelised. Enne intervjuud teadsin, et pere vanim laps on vasakukäeline, hiljem tuli välja, et ka pere noorim näitab vasakukäelisuse märke. Ta lisas veel, et nii tema mees kui meheõde saavad mõlema käega tegutsemisega hakkama. D intervjuueerimise käigus tuli välja, et tema mees on tegelikult vasakukäeline, kes on karmi käega paremakäeliseks ümber õpetatud.

F: „Ma arvan, et kui suguvõsas on see viga juba sees (naerab), siis las ta olla (paus). Ma arvan, et meil sai vasakukäelisus alguse ühest minu tädist.“

C: „Mehe ema, isa ja õde natuke imestasid, aga rahustasime nad maha, et laps pole meie suguvõsas esimene vasakukäeline.“

Vasakukäelisuse märkamine

Kõik vanemad tõid välja, et üldiselt hakkasid nad vasakukäelisust märkama siis, kui laps hakkas asju haarama. Neli vanemat rääkisid, et kõige paremini väljendus vasaku käe eelistamine lusika hoidmisel. Üks vanem tõi välja, et märkas lapse vasaku poole eelistamist ka varem. Kaks vanemat tõid välja, et laps eelistas kõiki asju haarata vasaku käega.

D: „Juba roomamisel oli näha.. et tõmbas vasaku käega ja lükkas parema jalaga. Keha toimis nagu diagonaalselt.. teine diagonaal lohises järel.“

A: „Üsna siis kui haarama hakkas ja sedasi. Aasta kanti, pärast seda. Üsna veendunud olin kuskil kaheaastase kanti.“

B: „Kaksikud seal sihmisid, ega ei pannudki tähele. Aga kui hakkas suppi sööma, tahtis kohe vasakusse kätte võtta, paksemat sööki paremaga ka.“

C: „Kes seda enam täpselt mäletab... aga sõimes kindlalt... läks pooleteiseselt (paus). Kui mälu ei peta, siis oli seal yähemalt üks vasakukäeline veel.“

E: „Lusikat hakkas ise vasakusse kätte võtma... teisel lapsel ka sama. Pliiatsiga täpselt sama.“

F: „Täitsa alguses... sõimeeas, paariaastaselt kindlasti. Kõige paremini tuli välja söömisega, kui kõrvuti istusime kõik.“

Vanemad suhtusid oma lapse vasakukäelisusesse rahulikult, mõni meeldiva üllatuse ja mõni suure elevusega. Osa vanemaid julgustasid end naljatades, et palju geeniusi on ka vasakukäelised. Ükski vanem ei hakanud otseselt oma last ümber õpetama, pigem anti mõlema käega proovida ja lasti lapsel tegutseda.

A: „Olin väga rõõmus... minu laps ja vasakukäeline! Kuna olen ise mõlemakäeline ja suguvõsas on vasakukäelisi. Palju on räägitud sellest, et vasakukäelisi on ümber kasvatatud.. mina teadsin, et kui minu laps on vasakukäeline, siis mina teda ümber kasvatama ei hakka.“

D: „Mina, mees ja ämm olime üllatunud (paus)! Torelasti... ma arvasin kogu aeg, et tuleb vasakukäeline!“

E: „Ma arvan, et tegelikult on see suhtumine pärit nõukaajast.. siis ei tohtinud miski normist erinev olla. Siin ma olen nii vähe vasakukäelisi läinud, aga läänemaades on neid palju rohkem. Seal on see täiesti normaalne.“

Kõik vanemad teadsid lähituttavate hulgas veel vähemalt ühte vasakukäelist. Ühe intervjuu käigus liitus korra vestlusega ka mees kõrvallauast, kes küsis, kas me räägime ühest muusikakoolis käivast tüdrukust, et tema on ka vasakukäeline. Viis vanemat (B-F) tõid välja, et lapse eakaaslaste seas oli ka vasakukäelisi, mis aitas veidi kaasa, kui laps ennast käelisuse pärast halvasti tundis. Üks vanem tunnistas, et ta ei pannud oma lapse kõrval tähelegi, kas mõni oli veel vasakukäeline.

D: „Vahel oli ta õnnetu... aga õnneks oli klassis mitu vasakukäelist.“

Tegevused ja vahendid

A rääkis, et tema ei pidanud juhendamisel oma harjumusi muutma, sest on ise mõlemakäeline. Küll aga proovis ta ise pliiatsit vasakusse kätte võtta ja siis last õpetada. A, B ja D tõid välja, et kirjutamise ajal istusid nad lapse vastas ja lasid lapsel teha nagu nemad tegid. B lisas, et kirjutas lapsele tähed lehe paremasse serva, et ta näeks neid harjutada. Ta lasi lapsel iga päev natuke kirjutada. Ülejäänud vanemad nentisid, et korrapärast kirjutamise harjutamist ei olnud ning midagi erilist nad ei teinud, vaid lasid lapsel ise toimetada ega seganud teda.

A: „Peenmotoorika arendamine... puslesid panime kokku iga päev, ehitusklotsidega meisterdasime. Vana-vanaema tegeles lauakommete õpetamisega (paus). Muidu oli selline sihipärane tegutsemine. Laulsime ja lugesime salme... lõikasime (paus). Paberit ja pliiatsit kasutas ta igapäevaselt.“

Vanemad tõid välja, et üldise meeldisid lastele käelised tegevused, eriti need, mis olid seotud kunstiga.

F: „Kui võimalik oli, siis ei teinud ta midagi.. talle meeldis pealtvaataja olla (naerab, järgneb paus). Tahtis ainult Robin Hoodi lugeda (paus). Aga kui ta midagi tegi, siis väga korralikult ja põhjalikult... nokitses.“

D: „Kirjutamise ajal pidi küll vaatama, et kätt ära ei määriks (paus). Aga maalimise ajal püsis puhas...“

E: „Nad seal koolis tegid akvarellidega ja teiste vahenditega.. talle sellised käelised tegevused hästi meeldisid.“

B tõi välja, et proovis peegli abil õpetada, kuid see ei tulnud välja. Ta paigutas laua peal asju ümber, et lapsel oleks mugavam ja et vihik oleks otse, sest laps ajas kirjutades paberi viltu. C tõi jällegi välja, et tema lasti lapsel paberit viltu hoida, sest nii oli lihtsam kirjutada.

Viis vanemat teadsid vasakukäelistele kohandatud vahenditena nimetada kääre ning viis nimetasid pastapliiatseid/harilikke. B tõi välja, et nemad kasutasid lapsega aktiivselt nii kääre kui pliiatseid. A rääkis, et tema lapsele vasakukäeliste käärid ei sobinud.

B: „Neid vasakukäeliste *Stabilo pliiatseid* kasutasime... siis tuli ilus käekiri. Kääre kasutasime ka, muidu ei saanud lõigata (paus). Nüüd on käekiri muidugi jälle kehv.“

Raskused

Vanemad tõid välja, et märkasid tegevuste ajal, kui laps midagi teisiti tegin. Mainiti nii käe- kui kehahoiakut. B rääkis, et raskusi tekitas ka see, et ta tahtis õpetada ja vaadata, aga tema ega laps ei näinud käe all olevaid harjutusi ja siis tuligi paremale poole välja kirjutada. Ta nentis, et tema lapse puhul tuli selgelt välja, et tal oli kirjutama õppimisega raskusi.

B: „Kui ise tead, kuidas tähed lähevad, siis ta tegi teistmoodi. Üritasin neid õpetada... Lõikamistega oli ka raske, ta võttis nii naljakalt kätte kuidagi (paus). Käekiri on siamaani niru.“

E: „Ta vajus nii kõssi kuidagi, hästi laua lähedale.“

B rääkis, et raskusi tekitas ka see, et ta tahtis õpetada ja vaadata, aga tema ega laps ei näinud käe all olevaid harjutusi ja siis tuligi paremale poole välja kirjutada. Ta nentis, et tema lapse puhul tuli selgelt välja, et tal oli kirjutama õppimisega raskusi. Vanem lisas ka, et laps hakkas koolis lugema, aga tema arust ei olnud see määrav. Küll aga ei lubanud ta lapsel koolis istuda b-reas, et käed kokku ei käiks, sest käsi pidi vaba olema.

B: „Kunagi oli selline reegel, et kui on õpitud, siis tuleb teha ära kirja... iga päev lasin teha mõne lause (paus). Ta suhtus väga halvaks panuga... miks ta peab?“

Neli vanemat tõid välja selle, et lapse käsi kippus kirjutamise ajal määrduma. See tegi ka lapsi õnnetuks. Vanemad leidsid probleemile erinevaid lahendusi. A lohutas last, B pani kuivatuspaberit käe alla, C keeras paberit ja D jälgis, et laps kirjutamise ajal rohkem kätt ei määriks. Kaks vanemat tõid välja, et lapsel oli ka ilusa käekirja saamisega raskusi.

E: „*Eks kool on ka selline, et pigem paremakäelistele.. neil on seal omad reeglid. Seal siis taheti ikka parema käega ja käekiri läks koledaks... laps ütles, et tal on parema käega paha tunne kirjutada (paus). Kui sai uuesti vasaku käega kirjutada, siis läks käekiri ka ilusamaks.*“

D tunnistas, et oli õpetamisel vahepeal jõuetu. Lahendusi otsis oma paremakäeliseks ümberõpetatud mehega ja ämmaga, ise ei hakanud lapse eest ära tegema. Sellel juhul oli isal last kergem juhendada kui emal, sest ta oli tegelikult vasakukäeline. Kolm vanemat tõid välja, et nad sai juhendamisel abi teiste vasakukäeliste laste vanematelt, üks küsis ka töölehti. F tõi välja, et oli ühes saates kuulnud, mida ja kuidas tuleks teha. C ja E rääkisid, et juhendasid lapsi oma teadmiste abil nagu oskasid. A, C, D ja tõid välja, et nende lastel oli käsitöös/meisterdamises raskusi ning alati ei osanud ka õpetajad neid aidata.

A: „*Vahepeal kui käsi käis üle paberi ja määrdus... või käsitöös oli raskusi, siis oli vaja lohutada.*“

C: „*Ainus raskus, mida mäletan, oli käsitöö.. vot siis pidin küll natuke nuputama (paus). Aga soov oli mõlemapoolne ja välja mõtlesime (naeratab). Edaspidi läks juba kergemini.*“

Üldiselt arvasid vanemad, et käelisusesse peaks suhtuma rahulikult ja last tuleks võtta sellisena nagu ta on.

C: „*Ärgu hakaku lapsest paremakäelist kujundama (paus). Selliseid pliiatseid on ju küll, mis laiali ei lähe.. vihik ja käsi jäävad puhtaks.*“

B: „*Rohkem julgemalt küsida lasteaiast, kasvatajatelt koju võtta.. Uurida foorumeid ja abivahendeid. Mitte hakata suruma, et vasaku käega ei tohi.. ega lasteaedades ka õpetajad ei ole spetsiaalselt koolitatud.*“

E: „*Iga asi tehakse probleemiks... las nad olla! Nad on ju tegelikult täiesti tavalised..normaalsed lapsed.. Tuleb hoopis võimaldada lapse andeid arendada.*“

F: „*Ei maksa hakata ümber kasvatama... las ta olla selline nagu on (paus). Pealegi ma kuulsin ükskord raadiost, et käelikus sõltub aju ehitusest... ja ümber õpetamine ajab rohkem segadusse.*“

Arutelu

Oletasin, et vanemad kasutavad vasakukäelise lapse kirjaoskuse arendamisel samu meetodeid, mida paremakäeliste puhul ning lisateadmisi küsiti teistelt siis, kui endal tekkis raskusi. Arvasin, et lapsel võis raskusi tekkida näiteks õige pliiatsihoiu saamise, vasakult paremale kirjasuuna harjutamise ja vasaku käe määrimisega. Meyer (1998) toob välja, et vasakukäelistel raskendab kirjutamist see, et ei leita õiget käeasendit, mistõttu on juhendaja olemasolu vajalik. Oletasin ka, et vanemal tekkis raskusi õige pliiatsihoiu saamise juhendamise ja kohati teadmiste puudumisega, kui ise ei olnud vasakukäeline.

Uurimusest selgus, et üldises plaanis tegutsesid vanemad vasakukäeliste lastega samamoodi nagu paremakäeliste lastega. Küll aga arvestati nende vajadustega – õige kirjutusasend, pliatsihoid, emotsionaalsus jm. Kolm küsitletuist tõid välja, et said juhendamisel abi teiste vasakukäeliste laste vanematelt. Abivahendina mainiti ka meediat ning toodi välja, et tegutseti nii nagu õigeks pidasid, kuid jälgiti, et lapsel oleks mugav. Vanemate ülesanne on tagada lapsele võimalikult hea kasvukeskkond. Mida rohkem võimalusi on lastel kodus keskkonnas oma kirjaoskust arendada, seda paremad on tulemused (Darling, 2005). Lapsel tekkivate muredena esinesid näiteks emotsionaalsed raskused, käe määrdumine, halb käekiri ja raskused käelistes tegevustes. Vanemad tõid endal tekkinud kitsaskohtadena välja teadmiste/oskuste puudumise juhendamisel, et laps saavutaks võimalikult häid tulemusi. Vanemad saavad oma lapsi kõige efektiivsemalt õpetada, kui neil on olemas vajalikud teadmised ja oskused (Doyle & Zhang, 2011; Giallo et al., 2012; Senechal, 2006). Minu arvates saaks tekkivaid muresid lahendada nii, et vanemad viivad ennast võimalikult kurssi nii teooriaga kui lapse vajadustega. Lapse käest tuleks küsida, mis talle raskusi valmistab.

Minu oletustega võrreldes olid vanemad vasakukäelisusest palju teadlikumad. Kõik vanemad olid laste kirjutamisoskuse arendamisse kaasatud, mõni oli vasakukäelisuse koha pealt aktiivsem kui teine. Keegi vanematest ei sundinud oma last teist kätt eelistama ning igal lasid tegutseda selle käega, kummaga ta ennast paremini tundis. Ükski laps ei pidanud oma raskusega vaevlema jääda, vaid vanemad püüdsid aidata lahendust leida. On oluline, et vanemad annaksid lapse tegevusele tagasisidet (Saracho & Spodek, 2010; Senechal, 2006). Mõnel korral tuli lahendus kiiremini, mõnel juhul vajab praegugi veel süvenemist. Minu pakutud raskused, mis võisid vanematel tekkida, pidasid üldjoontes paika. Teatud olukordades (näiteks käe- ja kehahoiu puhul) võib lapsel olla juhendamisest lihtsam aru saada, kui aitab keegi, kes on seda ise varem kogunud (siinkohal siis vasaku- või mõlemakäeline vanem).

Poiste ja tüdrukute vanemaid võrreldes olulist erinevust ei olnud. Mõlemal juhul oli neid, kes pöörasid vasakukäelisusele rohkem tähelepanu ning neid, kes tegutsesid samamoodi nagu paremakäeliste puhul. Ka selle suhtes, mitmes laps vasakukäeline oli ning kuidas temaga tegeleti, ei olnud suuri erinevusi. Mõlemal korral oli nii neid, kes tegutsesid lähtuvalt enda teadmistest kui ka neid, kes uurisid eelnevalt teiste vasakukäeliste laste vanemate käest.

Teadmiste täiendamine vasakukäelisusest

Vanemad tõid välja, et abi saadi teiste vasakukäeliste laste vanematelt ja näiteks raadiost. Üks vanem oli kuulnud, et ümber õpetada ei tohiks, sest see ajab lapse segadusse. Veel lisas

ta, et käelisus on aju ehitusega seotud ning seal ei saa midagi muuta. Osa uurijaid nõustub, et käelisus seotud ajupoolkerade eelistamisega (McManus et al., 2010b; Sousa, 2006). Nii Casasanto ja Henetz (2012) kui Meyer (1998) rõhutavad, et vasakukäelisel inimesel peaks olema võimalus proovida, kumma käega ta eelistab tegevust läbi viia. Oma käelisust peaks saama kogeda kui normaalset nähtust. Lisaks tuleks last julgustada, et tal on tegevuste läbiviimisel õigus kasutada oma osavamalt kätt.

Kaks vanemat rääkisid, et juhendasid last oma teadmiste abil nii nagu oskasid. Üks vanematest lisas veel, et mõtlesid lapsega koos lahendusi rasketele olukordadele. Üks vanem mainis, et oli teise vasakukäelise lapse emalt saanud töölehti. Kula (2001) on avaldanud ka vasakukäelistele mõeldud töövihiku, kus palju erinevat tüüpi ülesandeid, mis aitavad kinnistada kirjutamise suunda vasakult paremale. Seda töövihikut ei maininud ükski lapsevanem. Selle põhjal võib teha näiteks järelduse, et nendeni pole jõudnud informatsioon vastavast abivahendist.

Eesmärkide seadmine

Vanemad tõid välja, et lapsega tegelemisel oli oluline, et tal oleks mugav. Selleks paigutati näiteks laua peal asju ümber, et vihik oleks otse, sest laps ajas kirjutades paberi viltu. Kolm vanemat rääkisid, kuidas nad olid kirjutamise ajal lapse vastas istunud ja juhendanud, et ta teeks nii nagu nemad ees tegid. Üks vanematest mainis ka peegli abil õpetamist, kuid lisas, et see ei tulnud välja. B tõi välja, et nemad kasutasid lapsega aktiivselt nii kääre kui pliiatseid. Meyer (1998) väitis, et vasakukäelistele sobivad kõige paremini kohandatud kirjutusvahendid, mis kuivavad kiiresti ning ei lähe käe all laiali. Peamiselt mainis ta kolmetahulisi pliiatseid, kuid enda kogemusest ei mäleta küll, et oleks just selliseid soovitatud. Pigem peaks kirjutusvahend olema minu arvates niisugune, millega laps ennast ise kõige mugavamalt tunneb.

Ükski vanem ei sundinud oma last paremakäeliseks, pigem rõhutasid kõik, et lapsel peaks laskma olla selline nagu ta on. Nad mainisid ka seda, et lapsel võib lasta mõlema käega proovida. Üldiselt eelistatakse ümbritsevaga suhtlemisel kasutada oma osavamalt kätt (Casasanto & Henetz, 2012; Kula, 2008). Üldiselt kasutatakse dominantset kätt keerulisemate tegevuste juures, kuid käe eelistamine ei pruugi olla kindel, vaid võib sõltuda kontekstist (Forrester et al., 2013; Hughdal & Westerhausen, 2010; Kula, 2008; Van der Meer & Husby, 2006). Lastel esineb tihti seda, et tegevuse käigus vahetatakse kätt, sest nad vaatavad, kuidas teised ümberringi teevad (Van der Meer & Husby, 2006).

Üks vanematest rääkis, kuidas tema tegeles oma lapsega väga aktiivselt ja arendas erinevaid valdkondi. See on minu arvates väga oluline, sest ka McCoy ja Cole (2011) toovad välja, et kodusel keskkonnal on lapse arengule suur mõju, eriti tema esimestel eluaastatel. Head õpikeskkonda saab tagada, kui teatakse, millised on lapse vajadused (Kula, 2008).

Raskused vanematel ja lastel

Üks intervjuueeritav tõi välja, et ta märkas, kuidas laps vajus kirjutamise ajal kõssi. Nii Kula (2008) kui Meyer (1998) kinnitavad, et vasakukäelisel lapsel võib olla raske leida mugavat kirjutamisasendit, pliiatsit hoitakse kramplikult ja seetõttu väsib käsi kiiresti ära. Üks vanem mainis, et tal oli kummaline vaadata, et laps võtab näiteks kääre naljakalt kätte. Meyer (1998) lisas, et vasakukäelistele on kohandatud käärid, millega lõigates laps näeb, kust ta parasjagu lõikab (käärid on nii-öelda tagurpidi). Sama ema rääkis veel, et raskusi tekitas ka see, kui ta tahtis õpetada ja vaadata, aga tema ega laps ei näinud käe all olevaid harjutusi ja siis tuligi paremale poole välja kirjutada. Nii Kula (2008) kui Meyer (1998) on rõhutanud, et vasakukäelised vajavad näidist rea paremas servas. Ema märkas ka seda, et laps tegi tähti teistmoodi kui ta ise oli harjunud ja üritas siis õpetada. Üks ema lisas, et ta proovis ise pliiatsit vasakusse kätte võtta ja siis last juhendada.

Üks vanem tõi välja, et tema lapse puhul oli selgelt näha, et kirjutama õppimine valmistas raskusi. Johnston koos kaasautoritega (2009) väidab, et vasakukäelistele ongi keelelistest osaoskustest kõige raskem kirjutama õppimine. Sama ema lisas, et laps hakkas koolis lugema, aga tema arust ei olnud see määrav. Vanemad ja õpetajad lähtuvad tavaliselt paremakäeliste metoodikast, mis tähendab seda, et tegelikult tuleb lapsel iseseisvalt hakkama saada (Kula, 2008). Ühe vanema lapsele ei meeldinud kirjalikke harjutusi teha ja ta ei saanud aru, miks ema tal iga päev mõne lause laseb kirja panna. Nii Darling (2005), Kula (2008) kui OECD (2012) rõhutavad, et lapsel peaks laskma iga päev natuke kirjutada, et õppimisest harjumus luua.

Kaks vanemat rääkisid ka sellest, et lastel oli raskusi ilusa käekirja saamisega. Ühe lapse puhul sai probleem alguse, kui koolis suunati teda parema käega kirjutama ning lapsele see ei meeldinud. Kui poiss sai uuesti vasaku käega kirjutada, muutus ka käekiri ilusamaks. Teine vanem lasi oma pojalt kasutada vasakukäelistele kohandatud pliiatseid, mis ajutiselt parandasid käekirja.

Üks küsitletu tunnistas, et oli õpetamisel vahepeal jõuetu. Ta otsis lahendusi koos oma paremakäeliseks ümberõpetatud mehega ja ämmaga, ta ei hakanud ise lapse eest ära tegema. Selle juhtumi korral oli isal last kergem juhendada kui emal, sest ta oli tegelikult

vasakukäeline. Isad on kirjaoskuse arendamisel pigem passiivsed, kuid võtavad sellest mingil määral siiski osa (Giallo et al., 2012; Morgan et al., 2009). Ma arvan, et see sõltub osaliselt ka käelisusest. Kui näiteks isa on vasakukäeline, siis on temal tunduvalt lihtsam last aidata kui emal, kes ei ole vasakukäeline.

Ühe murekohana toodi välja ka see, et vanemad ei teadnud, mida lapsed olid lasteaia teinud. Üks vanem soovitas lisaks päevaste tegevuste kohta küsimisele ka seda, et vanemad küsiksid õpetajatelt materjale, mida koju kaasa võtta. Uurimustest (Doyle & Zhang, 2011; Graham & Gagnon, 2013; Saracho, 2006; Senechal & Spodek, 2010; Sjuts et al., 2012) selgub, et tegelikult on õpetajad väga abivalmid aitama, kui seda küsitakse. Minu arvates peaks see olema kahepoolne – nii kodu kui lasteaed jagavad teisele teavet, kuidas midagi paremini teha. Nii McCoy ja Cole (2011) kui Morrow (2012) rõhutavad, et kuigi lapsed veedavad suure osa päevast lasteaias, on vanemad siiski nende põhilised eeskujud ja õpetajad. Vanemad peaksid endale looma harjumuse lapsega pidevalt tegeleda (Doyle & Zhang, 2011). Seda tehes õpib vanem minu arvamusel paremini tundma tugevaid ja nõrku külgi nii enda õpetamises kui lapse tegevustes.

Kolm vanemat tõid välja, et nende lastel oli käsitöös/meisterdamises raskusi ning alati ei osanud ka õpetajad neid aidata. Üks emadest lisas, et tegelikult pole lasteaedades õpetajad spetsiaalselt koolitatud vasakukäeliste lastega tegelemiseks. See vastab minu arvates täiesti tõele, aga oletan, et seda ei peeta nii oluliseks teemaks, sest vasakukäelised on varemgi sama süsteemi järgi õppinud ja kirjutamise selgeks saanud. Nii mõnigi ema kommenteeris, et nende arvates on selline suhtumine pärit NSVL-ajast, kus miski ei tohtinud olla normist erinev. Minu arvates peaks vasakukäelisust võtma kui normaalsust ja erilisust korraga. Normaalsust selles mõttes, et vasakukäelised on samamoodi inimesed nagu paremakäelised, lihtsalt nende keha töötab veidi teistmoodi. Samas erilistena tuleks neid võtta seetõttu, et käeliste tegevuste (sh kirjutamise) õppimine võib nende jaoks olla rohkem aega ja püsivust nõudev kui paremakäelistel.

Töö kitsaskohad ja praktiline väärtus

Üks töö kitsaskohti on arvatavasti teemavalik, sest seda on vähe uuritud. Samas leidsin, et teema on piisavalt aktuaalne, et vajaks kajastamist. Teemavalik raskendas kohati ka kaasaegse kirjanduse leidmist, sest osa baasteadmiste allikaid oli pärit eelmise sajandi keskpaigast ning kättesaamatud. Teise kitsaskohana saab välja tuua uurija varasema kogemuse puudumise intervjuerimisel. Küsimuste koostamine ei olnud väga raske, sest need tuginesid eelnevalt loetud erinevatele uurimustele. Kõige raskem oli sujuv teemavahetus küsitlemise käigus.

Kolmanda kitsaskohana mainiksin valimi suurust (kuus inimest), mille põhjal on üldistusi raske teha, kuid minu eesmärgiks ei olnudki niivõrd tulemuste põhjal üldistamine, kui iga intervjueeritavatega tema kogemusest rääkimine. Kitsaskohana saab välja tuua ka diktofoni puudumise, kuid selgitavad ja kirjeldavad küsimused, mis nõudsid intervjueeritavalt veidi pikemat süvenemist, andsid uurijale võimaluse vahepeal täpsustavaid märkmeid teha. Minu arvates läksid intervjuud edukalt ning täitsid oma eesmärgi.

Uurimus avardas mitmes mõttes silmaringi. Uus, aga väga huvitav kogemus oli intervjuerimine. See võimaldas ka ennast paremini tundma õppida – mida ja kuidas küsida, kui miski jääb arusaamatuks või pakub rohkem huvi. Arvan, et mulle sattus hea valim, sest kuigi see oli väike, esines erinevaid peremudeleid ja isegi ühes peres kaks vasakukäelist last. Väga huvitav oli ka võrrelda, kuidas teooria ja praktika omavahel seostusid. Kõige olulisem oli minu jaoks siiski see, kuidas vanemad vasakukäelisusesse suhtusid ja mida tegid, et nende lastel oleks hea kasvada ja areneda sellisena nagu nad on. Kuna see oli siiski üsna väike uurimus, siis ma arvan, et edasi saaks siit minna mitmel viisil. Üks variant on sarnane uurimus läbi viia suurema valimiga, et oleks võimalik paremaid üldistusi teha. Teine võimalus on võrrelda näiteks emade ja isade suhtumist ja/või tegevusi vasakukäelise lapsega seoses.

Tänuõnad

Suur aitäh kuuele emale, kes nõustusid oma kogemusi jagama ja andsid uurimusse suure panuse. Kõik olid väga abivalmis ja valmis oma teadmistest rääkima. Tänan oma ema, kes arutles minuga teooria üle ning toetas ja motiveeris mind igal etapil. Aitäh ka Kristelile, tänu kellele sain kasutatud kirjandust juurde ning kes motiveeris mind kirjutama. Veel lähivad tänuõnad Janikale, kes aitas mul vormistusega tegeleda ja innustas tegutsema. Aitäh Edith'ile, kes aitas mind ingliskeelse resümee korrigeerimisel. (Thank you, Edith!)

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

(allkiri)

Kasutatud kirjandus

- Alibeik, H., Angaji, S.A. (2010). Developmental Aspects of Left-handedness. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 4(3), 877-881.
- Casasanto, D., Henetz, T. (2011). Handedness Shapes Children's Abstract Concepts. *Cognitive Science*, 36(2), 359-372.
- Darling, S. (2005). Strategies for engaging parents in home support of reading acquisition. *The Reading Teacher*, 58(5), 476-479.
- Doyle, A., Zhang, J. (2011). Participation Structure Impacts on Parent Engagement in Family Literacy Programs. *Early Childhood Education Journal*, 39, 223-233.
- Eilart, A. (2011). *Lasteaiaõpetajate teadmised ja oskused vasakukäeliste lastega tegelemisel*. Bakalaureusetöö.
- Forrester, G.S., Quaresmini, C., Leavens, D.A., Mareschal, D. & Thomas, M.S.C. (2013). Human handedness: An inherited evolutionary trait. *Behavioural Brain Research*, 237, 200-206.
- Giallo, R., Treyvaud, K., Cooklin, A. & Wade, C. (2013). Mothers' and fathers' involvement in home activities with their children: psychosocial factors and the role of parental self-efficacy. *Early Childhood Development & Care*, 183(3-4), 343-359.
- Graham, S., Gagnon, A. (2013). A Quasi-experimental Evaluation of an Early Literacy Program at the Regina Public Library. *Canadian Journal of Information and Library Sciences*, 37(2), 103-121.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Hughdal, K., Westerhausen, R. (2010). *The Two Halves of the Brain: information processing in the cerebral hemispheres*. Cambridge: The MIT Press.
- Johnston, D.W., Nicholls, M.E.R., Shah, M. & Shields, M.A. (2009). Nature's experiment? Handedness and early childhood development. *Demography*, 46(2), 281-301.
- Kula, P. (2001). *Kirja eelharjutusi vasakukäelisele lapsele*. Tallinn: Avita.
- Kula, P. (2008). *Õpilaste vasakukäelisusest tulenevad toimetuleku iseärasused koolis*. Tallinn: TLÜ kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lerkkanen, M.-K. (2007). *Lugema õppimine ja õpetamine alus- ja algõpetuses*. Tartu: TÜ kirjastus.
- McCoy, E, Cole, J. (2011). *A Snapshot of Local Support for Literacy: 2010 survey*. London: National Literacy Trust. Külastatud aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED521654.pdf>.
- McManus, C., Nicholls, M. & Vallortigara, G. (2010). Introduction. The right hand and the left hand of history. *Laterality*, 15(1/2), 1-3.

- McManus, I.C., Moore, J., Freegard, M. & Rawles, R. (2010). Science in the Making: Right Hand, Left Hand. III: Estimating historical rates of left-handedness. *Laterality*, 15(1/2), 186-208.
- Meyer, R.W. (1998). *Vasakukäelised? Nõuanderaamat*. Tallinn: Tormikiri.
- Morgan, A., Nutbrown, C. & Hannon, P. (2009). Fathers' involvement in young children's literacy development: implications for family literacy programmes. *British Educational Research Journal*, 35(2), 167-185.
- Morrow, L.M. (2012). Language and literacy in preschools: current issues and concerns. *Literacy Teaching and Learning*, 9(1), 7-19.
- Newland, L.A., Gapp, S.C., Jacobs, G.M., Reisetter, M.F., Syed, D.G. & Wu, C.-H. (2011). Mothers' beliefs and involvement: links with preschool literacy development. *International Journal of Psychology: A Biopsychosocial Approach*, 9, 67-90.
- Ocklenburg, S., Beste, C. & Güntürkün, O. (2013). Handedness: A neurogenetic shift of perspective. *Neuroscience and Biobehavioural Reviews*, 37(10), 2788-2793.
- OECD. (2012). *Let's Read Them a Story! The Parent Factor in Education. PISA*. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264176232-en>.
- Orasmäe, R. (2010). *Lastevanemate ja lasteaiadõpetajate teadmised vasakukäelise lapse juhendamisel*. Bakalaureusetöö.
- Ramadhani, M. K., Koomen, I., Grobbee, D. E., van Donselaar, C. A., Marceline van Furth, A. & Uiterwaal, C.S.P.M. (2006). Increased occurrence of left-handedness after severe childhood bacterial meningitis: Support for the pathological left-handedness hypothesis. *Neuropsychologia*, 44(12), 2526-2532.
- Reiss, M., Tymnik, G., Kögler, P., Kögler, W. & Reiss, G. (1999). Laterality of Hand, Foot, Eye, and Ear in Twins. *Laterality*, 4(3), 287-297.
- Saracho, O.N., Spodek, B. (2010). Parents and children engaging in storybook reading. *Early Child Development and Care*, 180(10), 1379-1389.
- Senechal, M. (2006). *The Effect of Family Literacy Interventions On Children's Acquisition of Reading*. National Institute for Literacy. Külastatud aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED494112.pdf>.
- Sjuts, T. M., Clarke, B. L., Sheridan, S. M., Rispoli, K. M., & Ransom, K. A. (2012). *Beyond activities: Engaging families in preschoolers' language and literacy (CYFS Working Paper No. 2012-7)*. Retrieved from the Nebraska Center for Research on Children, Youth, Families and Schools website: [cyfs.unl.edu](http://www.cyfs.unl.edu). Külastatud aadressil <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED537828.pdf>.
- Sousa, D.A. (2006). *How the brain learns. Third edition*. Corwin Press.

- Van der Meer, A., Husby, Å. (2006). Handedness as a major determinant of functional cradling bias. *Laterality*, 11(3), 263-276.
- Vlachos, F., Bonoti, F. (2004). Left- and right-handed children's drawing performance: Is there any difference? *Laterality*, 9(4), 397-409.

Intervjuu kava

Taustainfo

- Mitu last teil on?
- Mitu neist on vasakukäelised?
- Kumba kätt te kirjutamisel eelistate?

Vasakukäelisuse märkamine

- Millal hakkasid lapsel ilmema vasakukäelisuse märgid?
- Millised need märgid olid?
- Kuidas reageerisite, kui saite teada, et laps võib olla vasakukäeline?
- Kust saite teada, kuidas vasakukäelist last juhendada?
- Mida hakkasite teisiti tegema, et laps teie juhendamise paremini aru saaks? (mida

muutsite enda harjumustes)

Tegevused, vahendid

- Milliseid võtteid te lapse õpetamisel kasutasite? (mida lasite lapsel teha)
- Milliseid tegevusi te selleks kasutasite?
- Kui sageli te kirjutamist harjutasite?
- Kuidas laps sellesse suhtus? (mis meeldis, mis ei meeldinud? – miks?)
- Milliseid vahendeid te peamiselt kasutasite?
- Millistest vasakukäelistele kohandatud vahenditest olete kuulnud?

Raskused

- Milliseid raskusi tekkis lapsel, kui teda juhendasite?
- Milliseid raskusi tekkis teil?
- Kuidas olukorra lahendasite?
- Kust saite abi olukorra lahendamiseks?
- Mida te soovitaksite vanematele, kes hakkavad praegu (vasakukäelise lapse) kirjutamisoskuse arendamisega tegelema?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Britta Sims (sünnikuupäev: 02.11.1992),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Vanemate kaasatus vasakukäelise lapse kirjutamisoskuse arendamisel Viljandimaa näitel“, mille juhendaja on Elve Voltein,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2014